

Creatief denken over het Belgische samenleven

Interview met Philippe Van Parijs
Aktief (Brussel) 3, september-november 2008, pp. 4-8.

Philippe Van Parijs is professor aan de UCL, promotor van het basisinkomen en lid van de Paviagroep. Van de Paviagroep – genoemd naar de straat waar Van Parijs woont - komt de idee van een federale kieskring.

U behoort tot het Franstalige deel van België. Hoe staat u tegenover de Belgische realiteit? Vind u dat Vlamingen en Walen aparte volkeren zijn, dat Vlaanderen en Wallonië naties zijn, of ziet u het anders?

Vlaanderen en Wallonië zijn gewesten, territoria waar mensen van verschillende afkomst wonen. Ook Brussel is een gewest. En wat ik zeg over Wallonië en Vlaanderen geldt nog meer voor Brussel. Wat is een volk? Wanneer mag men over een volk spreken? Ik hanteer hierbij twee begrippen, nl. 'ethnos' en 'demos'. Ethnos verwijst naar ras, naar etnie, naar een gemeenschappelijke cultuur. Demos is een politiek begrip. Het veronderstelt een groep mensen die met elkaar moeten kunnen praten, omdat ze samen beslissingen dienen te nemen. Om met elkaar te praten hoeven ze niet dezelfde cultuur of afkomst te hebben, noch dezelfde godsdienst en tradities te delen. Wel moeten ze in staat zijn samen te beslissen. Elke politieke entiteit (Wallonië, Vlaanderen, België, de EU, ..) berust op een demos, een politieke gemeenschap van mensen die samen redelijke, faire en efficiënte beslissingen moeten kunnen nemen. Vandaag hebben we immers van langsom minder te maken met ethnos, gezien de etnische, culturele, godsdienstige, enz. verscheidenheid die de bevolking van een territorium vaak vertoont. Op zich is zoets helemaal niet erg, zolang er maar een demos is. Er is dus nood aan een Vlaamse, Waalse, Brusselse demos. Die creëren is de uitdaging.

Waarom geen Belgische demos?

Er moet een Belgische, en ook een Europese demos zijn. Zelfs een werelddemos. Waar de behoefte bestaat aan solidariteit en herverdeling, is een demos nodig. Natuurlijk is het gemakkelijker om een demos te vormen, wanneer er al een taaleenheid is. Want voor een demos heb je een gemeenschappelijk communicatiemiddel nodig. John Stuart Mill voorspelde dat zodra er democratische instellingen zouden ontstaan, de politieke en taalgrenzen zouden samenvallen. De mensen moeten met elkaar praten, daarvoor dient die gemeenschappelijke taal.

Is de demos van België bezig te verdampen? Zijn de Belgische “demoi” (meervoud van “demos”, n.v.d.r.) uit elkaar aan het groeien? En als dat zo is, welke rol heeft de politieke klasse daarin gespeeld? In Vlaanderen lijkt het bovendien alsof er ook een kloof is ontstaan tussen de bekommernissen van de burger en de zaken waarmee de politici bezig zijn. Geldt dit ook voor Brussel en Wallonië?

Die vraag bevat veel aspecten. In België krijgen we meer en meer twee publieke opinies, wat te verklaren valt doordat de twee talen als gelijkwaardig zijn erkend. Er is geen overkoepelende eenheidstaal meer. Ook Spanje kent verschillende talen, maar daar blijft de overkoepelende taal het Spaans. In de gewesten zelf wordt er geen kennis van de andere landstaal meer verondersteld. Zo zijn er in Wallonië veel kinderen die geen woord Nederlands spreken. Is er dan geen demos meer mogelijk, gezien het ontbreken van een gemeenschappelijke taal? Ik zou zeggen van wel. Lang was er een Belgische demos omdat de Vlaamse elite voldoende Frans kende. Anderzijds zou de democratisering van het onderwijs toch moeten leiden naar meer demos, aangezien de talenkennis vergroot.

Veel mensen die in het onderwijs staan hebben wel een andere ervaring.

Het hangt er vanaf met welke periode je vergelijkt. In verhouding tot de totale bevolking vind je in de jongere generatie in Vlaanderen meer tweetaligen dan in de oudere generaties. Daartegenover staat dat de huidige politieke elite minder goed Frans kent dan haar voorgangers. In Vlaanderen las de politieke elite indertijd *La Libre Belgique*. Je had zelfs Vlaamse kranten in het Frans. Voorts werd het hoger onderwijs in het Frans gegeven. Nu is het hoger onderwijs in Vlaanderen volledig vernederlandst en heb je een Nederlandstalige kwaliteitspers. De Vlaamse media hebben zich volledig zelfstandig ontwikkeld tot een volwaardige tegenhanger van de Franstalige media. Gelijk daarmee zijn er twee verschillende publieke opinies gegroeid. Dit alles duidt op een structureel probleem dat al sinds het ontstaan van België aanwezig is. Hoe kunnen we omgaan met dit probleem? Het lijkt me belangrijk dat we de taal van de andere leren, en dit op een meer symmetrische manier dan vroeger. Ik meen te constateren dat dit ook gebeurt. Voor het eerst in de geschiedenis zijn er meer Belgen (meestal Franstaligen) die het Nederlands als tweede taal kennen, dan Belgen (vooral Nederlandstaligen) die Duits als tweede taal kennen. Franstalig België kent van langsom meer en beter Nederlands. Trouwens, de Franstalige elite moet het Nederlands wel beter beheersen, omdat de Vlaamse elite minder goed Frans spreekt. Je leert een taal overigens niet enkel op school, maar vooral door de praktijk. Als een Vlaming een Franstalige ontmoet, spreekt hij er onmiddellijk Frans mee. Die attitude moet veranderen. Ik merkte ze ook op bij jullie, toen jullie

voorstelden dat ik tijdens dit interview Frans zou spreken. Het blijft natuurlijk een probleem dat zelfs tussen de jongeren slechts 18% van de Walen beweren behoorlijk Nederlands te kennen, terwijl 60% van de jonge Vlamingen verklaren goed Frans te spreken. Dit leidt er toe dat Frans de gemeenschappelijke taal blijft bij intercommunautaire ontmoetingen. Om die trend te keren moeten we blijven streven naar een betere talenkennis bij de andere. Wat dus nog iets anders is dan het aanleren van het Engels als lingua Franca.

Maar om terug te komen op ons onderwerp, de tweeledigheid van de publieke opinie is echter een structureel probleem. Dat vraagt om bijzondere politieke instellingen. Vandaar het voorstel van de Paviagroep, namelijk de federale kieskring. We moeten de politici aansporen om met de andere te blijven praten. XXX

Worden de politici niet meegesleurd in een proces en een dynamiek die ze zelf niet meer beheersen?

Elke partij is gevangene van die dynamiek, die echter voortkomt uit ons kiessysteem. Elke politicus steunt op een eigen electorale achterban. Dit leidt tot een opbod aan beide kanten, maar de beloftes die aan beide kanten worden gemaakt, zijn vaak niet verzoenbaar, laat staan inlosbaar.

Komt het voorstel van de Paviagroep niet te laat? Is een federale kieskring geen louter technische ingreep om een veel fundamenteeler probleem aan te pakken? In een federale kieskring zul je immers dezelfde politici terugvinden als diegene die vandaag het land besturen. Dat zijn mensen die dus vooral bezig zijn met hun regionale belangen. Hoeveel politici moeten er via die federale kieskring verkozen worden om daar iets aan te veranderen?

Inderdaad, een technische ingreep, maar onze demoi zijn toch ook een product van de instellingen. We moeten kijken wie het volk is aan wie de partijen zich presenteren. Hoewel de federale ministers een beleid voeren voor het hele land, worden ze slechts beoordeeld door één deel van de kiezers van dit land. Het hele denken over politiek en het politieke handelen zelf is daardoor bepaald door de vraag “welke kiezers kunnen zich over het beleid van welke politicus uitspreken?”. Vanuit die vaststelling is een federale kieskring een noodzakelijke, maar op zich geen voldoende voorwaarde om iets te kunnen doen aan de huidige, averechtse dynamiek.

De kwestie van het aantal, van het percentage politici dat moet gekozen worden via een federale kieskring heeft minder belang. De implementatie van ons voorstel mag gepaard gaan met een hervorming van de Senaat en een verhoging van het aantal kamerleden. Maar zelfs als we slechts 10% van onze politici federaal verkiezen, krijg je een heel andere situatie. Want de leidende politici zullen voor de federale kieskring gaan, van De Winter tot Maingain. Alle politici met meer dan een provinciale uitstraling zullen op die federale lijst willen staan. Wie op die lijst staat en aan de federale regering wil deelnemen zal in heel het land campagne willen voeren. Die politici zullen uitgenodigd, besproken en beoordeeld worden door de media van de beide taalgroepen. Concreet houdt ons voorstel in dat er vijftien politici federaal worden verkozen, en dat in een vaste verhouding : 9 Nederlandstaligen en 6 Franstaligen. Een lijst met enkel kandidaten uit één taalgemeenschap, zal dan respectievelijk maar hoogstens 6 of 9 kandidaten mogen tellen, een lijst die kandidaten uit beide taalgroepen voorstelt, kan uitpakken met een volledige lijst. XXX

Waarom niet meteen het hele nationale parlement verkiezen in één nationale kieskring?

Het blijft belangrijk ervoor te zorgen dat er mensen uit alle hoeken van het land in het parlement zetelen. Als je dus bijvoorbeeld de provinciale kieskringen behoudt, krijg je vanzelf plaatselijke politici in het parlement. Dat is een inhoudelijke reden. Maar er is ook een tactische reden. Partijen zullen enkel het voorstel van een federale kieskring aanvaarden, als het de nu bestaande toestand niet al te zeer overhoop haalt, als er niet teveel risico's aan verbonden zijn. XXX Een andere vraag is waarom de kandidaten zich tot een taal moeten bekennen. Iemand als Jean-Luc Dehaene bijvoorbeeld is op zich niet tegen de idee van een federale kieskring, maar hij ziet het nut van de quota niet. Toch zijn ze nodig. Als elke Belg voor iemand van een andere taalgroep kan stemmen, zou de afwezigheid van quota kunnen leiden tot ondervetegenwoordiging van de eigen taalgroep. Men zal dan niet zo snel geneigd zijn om te stemmen op kandidaten van de andere taalgroep. De quota maken het mogelijk om te stemmen voor iemand van een andere taalgroep, zonder dat dit iets verandert aan het aantal vaste vertegenwoordigers van de eigen taalgroep.

In een recent artikel beweerde u dat de federale kieskring niet zozeer bedoeld is om het voortbestaan van België te waarborgen, maar dat het wel de kwaliteit van de democratie moet ten goede komen. Het land kan immers niet uit elkaar vallen, omdat we nooit een oplossing voor Brussel zullen vinden. Bent u daar echt zo gerust in? Zijn er geen krachten aan het werk die met Brussel geen rekening meer willen houden? Misschien radicaliseert een deel van de publieke opinie in Vlaanderen zodanig dat ze België hoe dan ook wil splitsen, zelfs als dit het verlies van Brussel inhoudt.

Die tendens bestaat ook in Wallonië. Als men de Walen naar de toekomst van België na een splitsing vraagt, ziet 20% aansluiting bij Frankrijk wel zitten, zelfs zonder Brussel. Brussel is niet het cement van België, maar een taaie, kleverige prop kauwgum. Als je het ene probleem denkt te hebben opgelost, ontdek je dat je vastzit aan het andere. Het splitsen en herverdelen zou enorm veel onderhandelingen vergen. Vlamingen en Walen kunnen niet *met* Brussel weg, maar willen ook niet *zonder* Brussel weg. Het Vlaams Belang en de NV-A beelden op hun kaartjes een autonoom Vlaanderen altijd af met Brussel erbij. De Warandegroep ziet Brussel als een stad met een statuut van Washington D.C., maar ze slagen er niet

in dat denkspoor uit te werken omdat de groep intern het niet eens blijkt te raken. Elke redelijke Vlaming beseft dat Vlaanderen het zich niet kan veroorloven Brussel op te geven. Dat zou onvermijdelijk ook gevolgen hebben voor de Vlaamse rand rond Brussel, die volledig afhankelijk is van Brussel.

Wordt de rand dan bij Brussel aangesloten?

De huidige discussie over de splitsing van BHV gaat enkel over een klein aspect van ons kiessysteem, maar het wordt anders als het over een volledige, dus staatkundige splitsing gaat. Het zelfbeschikkingsprincipe zal dan niet enkel voor Vlaanderen gelden, maar ook voor de randgemeenten. Die zullen zich niet zomaar goedschiks in Vlaanderen laten opnemen, omdat het voor hen van groter belang zal zijn iets in Brussel te zeggen hebben dan in Antwerpen. Naarmate Vlamingen meer inzicht krijgen in de gevolgen van een eventuele splitsing van België, zullen ze er ook het absurde van beseffen.

Momenteel ontstaat er toch een politieke as Wallonie-Bruxelles?

Als België wordt gesplitst zullen de faciliteitengemeenten willen meegaan met Brussel. Voor de Vlamingen is de idee van een Brussel bij Wallonië erger dan een België dat in drie stukken uiteenvalt. Zelf geloof ik helemaal niet in een *état francophone*. Volgens een recente peiling is er daar in Wallonië een kleine meerderheid voor (54%). Maar van de Brusselaars die niet langer in het Belgische status-quo geloven zijn er respectievelijk 5% voor aansluiting bij Vlaanderen of Wallonië, terwijl 90% pleit voor een apart statuut als Europese hoofdstad. En het schrikbeeld voor de Brusselaars is gemeenschappelijk bestuurd te worden door Wallonië en Vlaanderen.

U stelde voor om in de twee grootste faciliteitengemeenten de faciliteiten te laten uitdoven, en de vier kleinste bij Brussel aan te sluiten. Kan dit werken? Zal dit bijvoorbeeld geen problemen opleveren in de faciliteitengemeenten die wellicht tegen hun zin bij Vlaanderen zullen moeten blijven?

Een compromis is een compromis. U verwacht problemen in de twee gemeenten waar de faciliteiten worden uitgedoofd, maar vergeet niet dat anderzijds de bewoners van de vier kleinste faciliteitengemeenten na aansluiting meer belasting zullen moeten betalen. De randgemeenten behoren tot de rijkste gemeenten van België, maar betalen in het gemiddelde minder federale belasting als gevolg van het bijzondere statuut van vele van hun inwoners (eurocraten, diplomaten, ...). Alle inwoners betalen bovendien minder gewest- en gemeentebelastingen dan de Brusselaars. Bij Vlaanderen blijven heeft net zo goed voor- en nadelen als aangehecht worden bij Brussel. Het is schandalig dat er vandaag zoveel heisa wordt gemaakt over de faciliteitengemeenten, als je bedenkt dat de inzet hoofdzakelijk bijzonder geprivilegieerde burgers betreft. Als ik spreek over uitdovende faciliteiten, bedoel ik dat wie vandaag faciliteiten geniet, ze mag behouden, maar dat de nieuwkomers er geen beroep op kunnen doen. Wie dat erg of schandalig vindt, kan altijd in Brussel gaan wonen.

Lijkt dat niet op een vorm van etnische zuivering?

Je kan de splitsing indertijd van de Leuvense universiteit ook etnische zuivering noemen. Die ging gepaard met de verhuis van het Franstalige academisch en administratief personeel naar Wallonië, maar volgens mij is dit wel een van de wijste beslissingen ooit in België genomen.

Sociaal geografisch zoals Christian Kesteloot, zien Brussel veel groter dan het gewest en de rand. Dat zou een 70-tal gemeenten omvatten. In zo'n Groot-Brussels Gewest zouden er ongeveer evenveel Nederlandstaligen als Franstaligen wonen.

Dit voorstel moet besproken worden in verband met de twee tegenstrijdige aspecten van de democratische imperatief. Je moet beslissingen zoveel mogelijk in de taal van het volk nemen. Dat is dus een argument om een tweetalig gewest zo klein mogelijk te houden. Het andere aspect is dat de beslissingen best genomen worden door de mensen die getroffen worden door die beslissingen. Kesteloot zegt dat de helft van de mensen die in Brussel werken, buiten Brussel wonen. Als men van heel Brabant een derde gewest maakt, lijkt het alsof dit tweede aspect van het democratische probleem is opgelost. Maar wat dan niet vergeten mag worden is de asymmetrie in taalgebruik. Ik bedoel daarmee dat als binnen een groep de leden niet allemaal dezelfde taal spreken, die groep geneigd is de taal te gebruiken van zij die het slechtst de andere talen kent. Zo zal er op bijeenkomsten van een internationaal gezelschap nogal gemakkelijk Engels worden gesproken. In een Brabant waar Frans- en Nederlandstaligen samenkomen, zal er doorgaans Frans gesproken worden. Ik citeer enkele cijfers: in Brussel zijn slechts ongeveer 27% van de mensen tweetalig Frans-Nederlands. Volgens de Eurobarometer zijn er in Vlaams-Brabant 66% tweetaligen, in Waals-Brabant 35%. In een tweetalig bestuurd Brabant zouden het dus vooral de Vlamingen zijn, die de andere taal zouden spreken. Dat komt dus neer op een aanvaarding van de olievlek. Indien men die olievlek tegenstrijdig acht met respect de Vlaamse identiteit moet men een enge taalgrens rond Brussel behouden. En daardoor ontstaat het conflict tussen de twee aspecten van de democratische imperatief. De oplossing van de onderlinge afhankelijkheid tussen klein Brussel (het huidige gewest) en zijn brede rand zie ik eerder in de oprichting van een "Brabantse metropolis", die zich dan vooral met mobiliteitsproblemen (GEN, luchthaven, ..) in Brussel, Vlaams- en Waals-Brabant moet bezighouden. Zolang federaal België blijft bestaan zijn er niet veel redenen om

Brussel groter te maken. Vlaams-Brabant is de rijkste Vlaamse provincie, Waals-Brabant is zelfs de rijkste Belgische provincie per capita. Noch Vlaanderen, noch Wallonië zullen 'hun' Brabant kwijt willen. West-Vlaanderen, Limburg en de vier andere Waalse provincies profiteren in de eerste plaats van overdrachten uit de Brabantse metropolis (meer dan de helft), en in mindere mate van overdrachten uit Antwerpen en Oost-Vlaanderen.

Leidt uw voorstel om de vier kleinste faciliteitengemeenten over te hevelen naar Brussel, niet naar verdere minorisering van de Vlaming in Brussel. Vlaanderen zit nu reeds met de vrees dat er teveel Vlamingen Brussel verlaten, en creëerde premies om meer Vlamingen in Brussel te krijgen.

De Vlaamse minderheid heeft wel een grote politieke invloed in Brussel. Maar uw redenering klopt niet, want vergeleken met Brussel, tellen de faciliteitengemeenten zowel meer Vlamingen als meer Franstaligen. Brussel is kosmopoliet. Het bestaat niet alleen uit Franstaligen en Vlamingen. Slechts 2% van de jongeren in Brussel heeft Nederlands als enige moedertaal. Tel je daar de Nederlands-Franstalig gemengde gezinnen bij, dan heb je nog altijd maar 7%. Die percentages zijn groter in de faciliteitengemeenten. De minorisering van de Vlamingen zou dus niet toenemen, wel de verhouding van Nederlands- en Franstaligen ten opzichte van de anderstaligen. XXX

Maar ik geloof in het taalcarcan (nvdr: het behouden van de huidige grenzen van het Brussels Gewest) om nog andere redenen. Ik baseer me op de ervaringen van Washington DC waar het centrum een zwart getto is geworden. Als het buitenlandse hoger opgeleide kaderpersoneel en de diplomaten weten dat ze in Wallonië Frans en in Vlaanderen Nederlands moeten kennen, zullen ze Brussel minder snel verlaten. Los daarvan vind ik dat de Nederlandstaligen een gegarandeerde politieke vertegenwoordiging moeten hebben in Brussel, zolang dit de hoofdstad van België wil blijven. Wel heb ik bezwaar tegen de huidige volgens taal gesplitste Brusselse kiescolleges. *(Voor de gewestverkiezingen moet elke kiezer kiezen tussen een reeks lijsten met uitsluitend Nederlandstalige kandidaten en een reeks lijsten met uitsluitend Franstalige kandidaten. N.v.d.r.)* Wel ben ik voorstander van taalgemengde verkiezingslijsten met verplichte minimumquota. De taalaanhorigheid van een verkozenen zou in dat geval op een verklaring moeten berusten van bij voorbeeld minimum 3 leden van de relevante taalgroep van het uittrekkende Brussels Parlement. Belangrijker nog is dat alle inwoners van Brussel kiesrecht krijgen, ongeacht hun nationaliteit. In Brussel merkt men een verdringing van de "Maghrebijnen" door de "eurocraten" van het oosten naar het westen van Brussel. De meeste Maghrebijnen hebben echter de Belgische nationaliteit. Men krijgt zo een oostelijk Brussel waar een belangrijk deel van de bevolking met veel geld woont, maar zonder stemrecht, en het omgekeerde verschijnsel in westelijk Brussel. Dat is een rechtstreekse snelweg naar populisme. Men kan bijvoorbeeld aan een formule denken waarin minimum 10% van de verkozenen Nederlandstalige Belgen zullen moeten zijn, 10% Franstalige Belgen en 10% niet-Belgische EU burgers.

Nu nog graag iets totaal anders. U was inderdaad pleitbezorger voor het basisinkomen. Hoe staat het daarmee?

Ik ben nog steeds voorzitter van de Internationale Raad BIEN (in 1986 in Louvain-la-Neuve als Basic Income European Network gesticht). Omdat we steeds meer leden van buiten Europa tellen, hebben we daar vier jaar geleden 'Basic Income Earth Network' van gemaakt. Daarnaast heb ik nog met mijn collega Yannick Vanderborcht een Frans boek over het basisinkomen gepubliceerd, waarvan reeds verschillende vertalingen bestaan. We werken nu aan een uitgebreide Engelse versie.

Bent u geen roepende in de woestijn?

Politiek wordt de idee vooral uitgedragen door groenen en links-liberalen. In Duitsland is er bijvoorbeeld ook een ondernemer met 26.000 werknemers uitgesproken voorstander van het basisinkomen. Binnen de Linke in Duitsland zijn er echter zowel voor- als tegenstanders. Net zoals er ook binnen de Groenen discussie wordt gevoerd. Het debat over basisinkomen loopt dwars door de partijgrenzen heen. Maar ons voorstel vindt ook aanhangers in de minder ontwikkelde landen. Zuid-Afrikanen mij zelfs verweten even pretentius te zijn als Karl Marx. Net zoals Marx het socialisme enkel mogelijk achtte in de meest ontwikkelde industrielanden, terwijl het uiteindelijk enkel in veel minder ontwikkelde landen zoals Rusland, China of Cuba voet aan grond kreeg, zo maakte ik t.a.v. de ontwikkelingslanden dezelfde vergissing in verband met het basisinkomen. Terwijl net arme landen het potentieel hebben voor het invoeren van een basisinkomen. In die landen is er een sterke informele sector, zodat het erg moeilijk is na te gaan of iemand bijvoorbeeld effectief recht heeft op een of andere vorm van vervangingsinkomen. Die onmogelijkheid tot controle wordt ondervangen door iedereen een basisinkomen toe te kennen. Momenteel ben ik veel minder academisch bezig met het basisinkomen. Ik word wel nog regelmatig als spreker uitgenodigd door allerlei politieke partijen of verenigingen, en blijf de nu wereldwijde beweging enthousiast in te steunen. Academisch werk ik nu echter vooral aan een boek over 'linguistic justice'. Dat is een totaal andere problematiek. En voor de rest kan ik het niet laten me regelmatig te mengen in het Belgische publieke debat.

Interview afgenomen door Koen Dille, Jan Stacino en Bernard Desmet